

Меморіальний простір Херсона

Результати соціологічного дослідження громадської думки мешканців Херсонської міської громади

Дослідження проведено БО «Фонд громади міста Херсон «Захист» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст продукту є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Відтворення та використання будь-якої частини цього продукту в будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання або використання будь-яким іншим способом з обов'язковим посиланням на джерело.

Загальна інформація про дослідження

Методологія: онлайн-опитування за інтерактивною структурованою анкетною, посилення на яку відправлялося потенційним респондентам із бази даних (дослідницької онлайн-панелі Херсонської громади). Вибірка сформована на основі демографічних показників станом на 1 січня 2022 року. За таких показників похибка дослідження не перевищує 5% з вірогідністю 0.95. У вибірці представлені як херсонці, які зараз знаходяться в громаді, так і ті, хто виїхав з Херсона після 24.02.2022 і перебуває зараз в інших областях України або за кордоном. Офіційні дані щодо міграцій херсонців наразі відсутні, тому немає можливості оцінити представленість у вибірці респондентів за цією ознакою, проте існують підстави вважати, що співвідношення у вибірці респондентів, які залишились в громаді є більшим, ніж у реальності, що може впливати на результати дослідження.

Мета дослідження: оцінка ставлення херсонців до меморіального простору міста.

Обсяг вибірки: 486 респонденти.

Терміни проведення польового етапу: 17 жовтня – 30 листопада 2023 року.

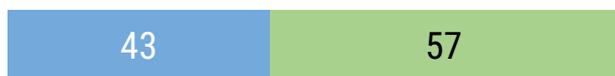
Замовник дослідження: Фонд громади міста Херсон «Захист».

Виконавці дослідження: Сінаюк Олег (ТОВ Нью Імідж Маркетинг Груп, директор), Микола Гоманюк (Херсонське обласне відділення Соціологічної асоціації України, голова), Ігор Даниленко (ТОВ Нью Імідж Маркетинг Груп, аналітик), Дементій Білий (Херсонське обласне відділення Соціологічної асоціації України, експерт з питань комеморації), Михайло Габович (Дослідницький центр історії трансформацій (RECET) Віденського університету).

Дослідницька група продовжує роботу над збільшенням та вдосконаленням онлайн-панелі мешканців Херсонської міської громади з метою її максимального наближення до показників генеральної сукупності і запрошує усіх херсонців долучитися до панелі. Це можна зробити за посилання: <https://lemur.ua/sign-up>

Портрет респондентів

Стать, %

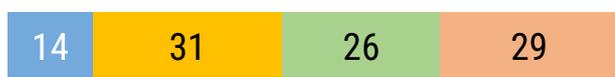
■ Чоловік ■ Жінка

Проживання до 24.02.2022, %

■ м. Херсон
■ Інші населені пункти Херсонської громади

Вік, %

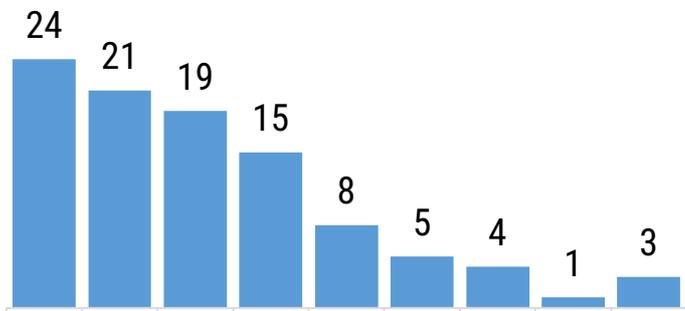
■ 18-29 ■ 30-44 ■ 45-59 ■ 60+

Проживання зараз, %

■ У Херсоні
■ В іншій області України
■ За кордоном

Тип зайнятості на даний час, %

1. Пенсіонери
2. Працюють на ДЕРЖАВНОМУ чи КОМУНАЛЬНОМУ підприємстві / установі / організації
3. Безробітні, зайняті домашнім господарством, доглядом за дітьми
4. Працюють за наймом у ПРИВАТНІЙ компанії / підприємстві / організації
5. Підприємці
6. Фрілансери / самозайняті
7. Студенти
8. Волонтери
9. Інше

Переселенці в інших областях України, %

Одеська	11
м. Київ	4
Миколаївська	3
Київська	3
Івано-Франківська	3
Львівська	2
Рівненська	2
Вінницька	2
Дніпропетровська	2
Чернівецька	1
Черкаська	1
Волинська	1
Хмельницька	1
Тернопільська	<1
Закарпатська	<1
Полтавська	<1
Кіровоградська	<1

Переселенці за кордоном, %

Польща	5
Німеччина	2
Інші країни	5

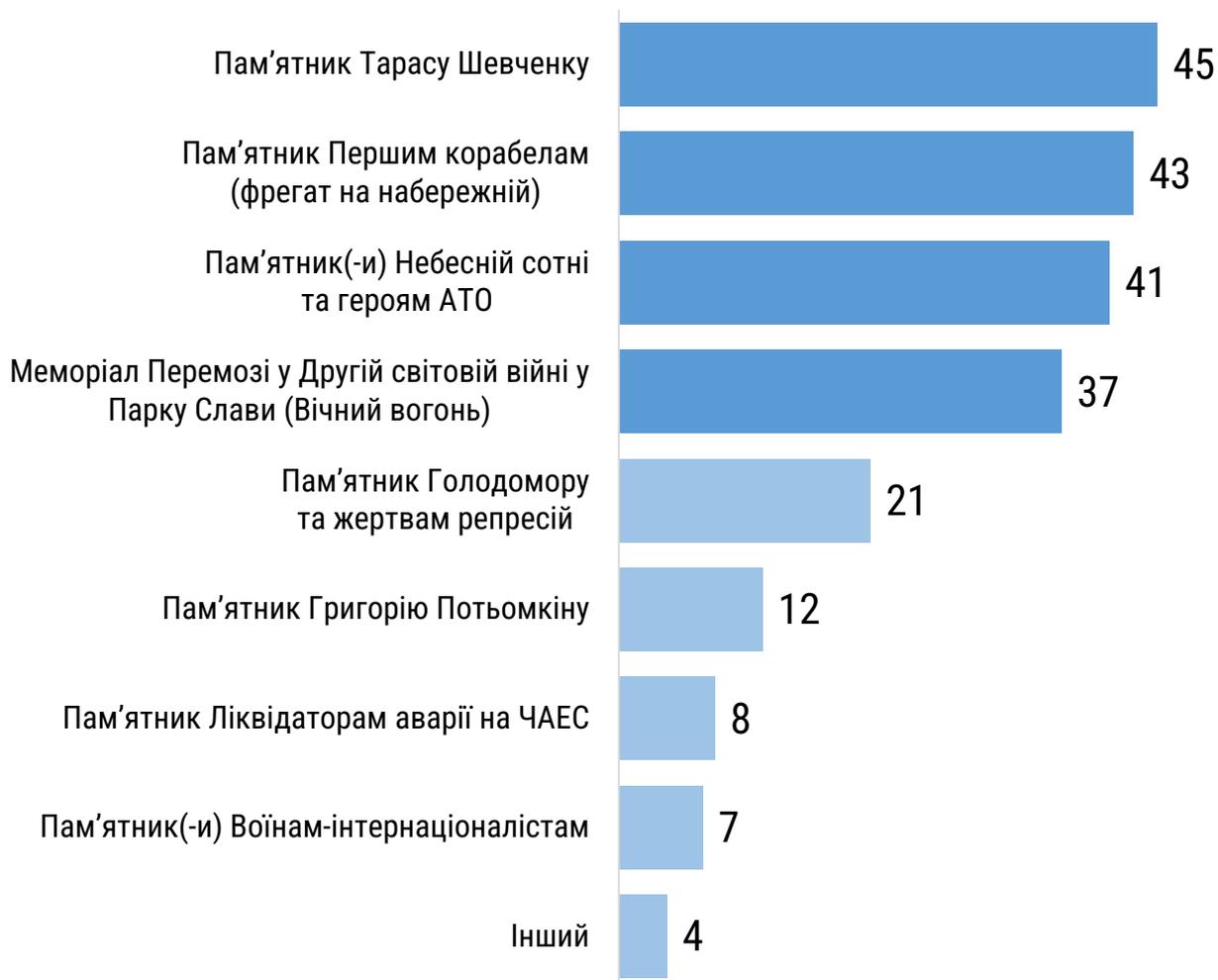
Ключові результати

- В Херсоні в умовах війни відбулося суттєве переосмислення міських меморіалів, що відображається у ретроспективній та поточній оцінці значення меморіалів для мешканців міста. Підвищилося значення пам'ятнику (пам'ятників) АТО та Небесній сотні, який зараз сприймається як найбільш важливий меморіал у місті – 58% опитаних вважають його таким. Знизився рейтинг пам'ятників пов'язаних з імперським періодом: пам'ятників Потьомкіну і Першим корабелам (Фрегат). Значення пам'ятників Тарасу Шевченку, жертвам Голодомору, ліквідаторам аварії на ЧАЕС та учасникам радянсько-афганської війни практично не змінилося.
- Створення меморіалу (70%), встановлення пам'ятних таблиць (56%), створення «Книги пам'яті» (52%), називання вулиць іменами героїв (48%) стали найбільш бажаними формами увічнення загиблих під час російсько-українській війні героїв. 93% опитаних вважають, що в Херсоні має бути створений меморіал, присвячений російсько-українській війні. З них 9% вважають, що це треба робити вже зараз, а 84% вважають, що треба дочекатися перемоги.
- Бузковий гай (40%), парк Слави (32%) та площа Свободи (31%) – це три найбільш підходящі локації, де може бути споруджено меморіал російсько-українській війні. Стосовно сусідства з іншими пам'ятниками думки херсонців розділися: 47% вважає, що цей меморіал має бути окремим, а 46% – що це не принципово. Для тих, хто вважає, що комплексний варіант меморіалу можливий, найбільш природнім (78%) є варіант поєднання пам'яті про АТО (перший етап російсько-української війни) та період повномасштабної агресії. Ще 35% прихильників поєднання не бачать протиріччя із пам'ятниками Другій світовій війні, а 57% підтримує ідею створення єдиного меморіалу у Парку Слави, який би поєднував пам'ять про борців за Україну у Визвольних змаганнях 1917-1922 рр., Другій світовій війні 1939-1945 рр. та в поточній війні.
- Якщо говорити про зовнішній вигляд меморіалу російсько-українській війни, то більша частина опитаних вважає, що він повинен мати абстрактний, символічний характер (39%), а менша (31%) переконана, що він має бути виконаним у традиційному фігуративному вигляді. Для 31% стиль зовнішнього вигляду цього меморіалу не має значення.
- Спорожнілі постаменти після викрадених окупантами пам'ятників треба використати для встановлення нових патріотичних пам'ятників – як героям поточної війни з Росією (36%), так і видатним постатям історії України (25%). Серед тих, хто вважає, що на порожніх п'єдесталах викрадених пам'ятників мають з'явитися нові пам'ятники, найбільшу підтримку отримали ідеї встановити пам'ятники Миколі Кулішу (58%), херсонським морякам (49%), Петру Сагайдачному (46%) та Михайлу Грушевському (46%).
- Найбільш важким виявилось питання, чи варто усувати з публічного простору якісь пам'ятники в Херсоні. 55% утруднилися відповісти, а думка решти розділася навпіл. 24% вважають, що на вулицях Херсону не місце пам'ятникам, дошкам та символам, пов'язаним з імперським та радянським минулим. При цьому переважна більшість усіх опитаних вважає, що Війни вогонь у Парку Слави в Херсоні має горіти, принаймні у відповідні дні.
- Більшість херсонців (86%) вважає, що нові меморіали мають з'являтися після проведення відповідного конкурсу, а не тільки за рішенням влади. При цьому повинні проводитися публічні презентації проектів (77%) та голосування в інтернеті (75%). А запрошуватися до участі у таких конкурсах мають передусім херсонські спеціалісти.
- Більшість херсонців (61%) воліє бачити меморіал, присвячений Херсону, в столиці України.

Оцінка меморіалів та пам'ятників у Херсоні

Довоєнний рейтинг меморіалів (N = 486), %
(множинний вибір)

Q.: Який пам'ятник у Херсоні був для вас найважливішим до початку повномасштабного російського вторгнення в Україну?

Інші відповіді:

пам'ятник Джону Говарду / сонячний годинник Джона Говарда; Скіфська Пектораль (скульптура «Дари Таврії» біля Центрального ринку); Суворову; Ушакову; танк у парку Слави; пам'ятник героям форсування Дніпра (Антонівка).

**Поточний рейтинг меморіалів (N = 486), %
(множинний вибір)**

Q.: Який пам'ятник у Херсоні зараз є для вас найбільш важливим?

Інші відповіді: меморіал у Бузковому парку; пам'ятник Джону Говарду.

**Форми взаємодії з меморіалами (N = 486), %
(множинний вибір)**

Q.: Як ви зазвичай взаємодієте з важливими для вас пам'ятником чи меморіалом?

Меморіал російсько-українській війні у Херсоні

Оцінка форм увічнення загиблих під час російсько-українській війні (N = 486), %
Q.: Які форми увічнення загиблих під час російсько-українській війні героїв мають бути пріоритетними у Херсоні?

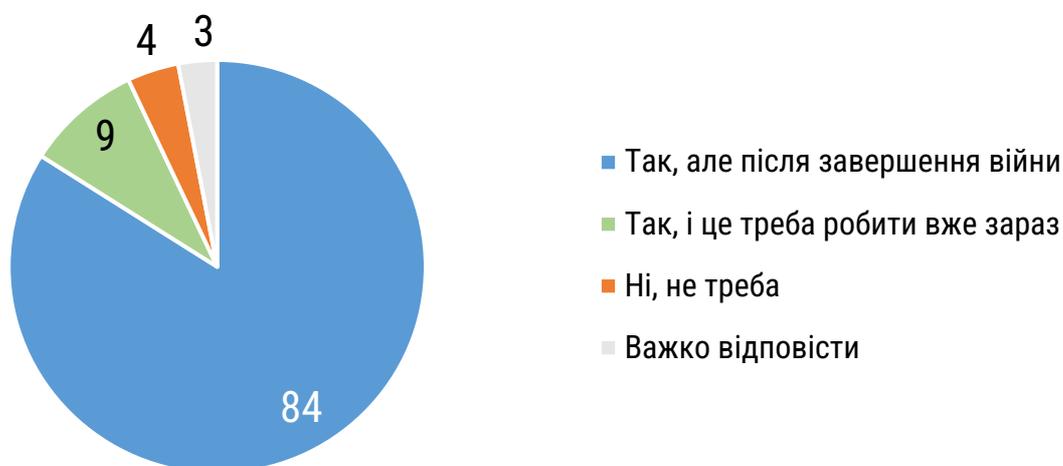

Інші відповіді:

висадити алею дерев (парк), підписати їх іменами; у деяких українських містах для увічнення загиблих закладають парки чи сквери, висаджують там нові дерева, можна було б таке і в Херсоні робити; і щоб в началі, в середині і наприкінці вулиці, яку назвуть на честь героя-визволителя, була б меморіальна дошка, на якій була інформація про даного героя; усі перераховані.

Ставлення до ідеї створення в Херсоні меморіалу, присвяченого російсько-українській війні (N = 486), %

Q.: Як ви вважаєте, варто чи ні створювати в Херсоні меморіал, присвячений російсько-українській війні?

Вибір місця розташування меморіалу, присвяченого російсько-українській війні (N = 453, ті, хто підтримує ідею створення меморіалу, присвяченого російсько-українській війні), %

(множинний вибір)

Q.: У якому місці в Херсоні треба розташувати меморіал, присвячений російсько-українській війні?

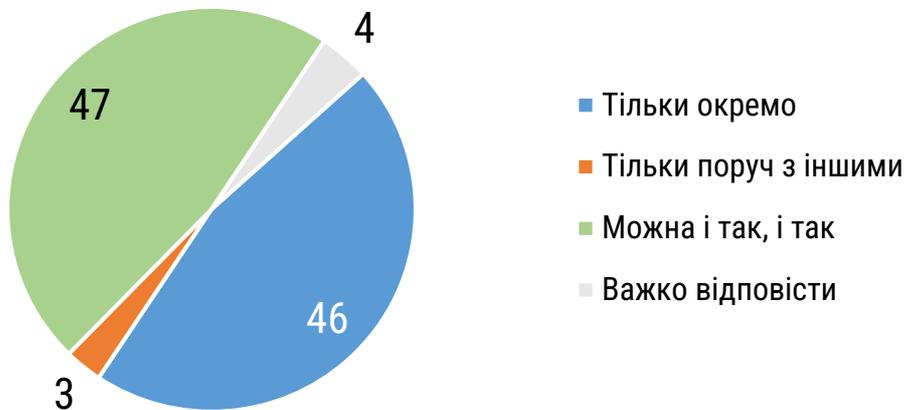

Інші відповіді:

Антонівський міст; в Чорнобаївці; в одному з парків; мікрорайон Таврійський; на набережній поблизу Гончарівки; на перехресті колишніх вулиць Ушакова і Суворова; парк Херсонська фортеця, де фонтани, та колишня стела комсомолу; «замість гидотного "Оскара" перед Драмтеатром»; там, де був меморіал АТО зробити меморіал героям Небесної сотні, а в парку Слави і/або у Бузковому гаю зробити меморіал АТО і російсько-українській війні.

Оцінка сусідства меморіалу, присвяченого російсько-українській війні з іншими пам'ятниками (N = 453, ті, хто підтримує ідею створення меморіалу, присвяченого російсько-українській війні), %

Q.: Як ви вважаєте, меморіал, присвячений російсько-українській війні треба встановлювати окремо, чи краще розташувати поруч з вже існуючими пам'ятниками?

Сумісність меморіалу, присвяченого російсько-українській війні, з іншими пам'ятниками (N = 242, ті, хто підтримує ідею створення меморіалу, присвяченого російсько-українській війні, і не проти його розташування поруч з іншими пам'ятниками), %

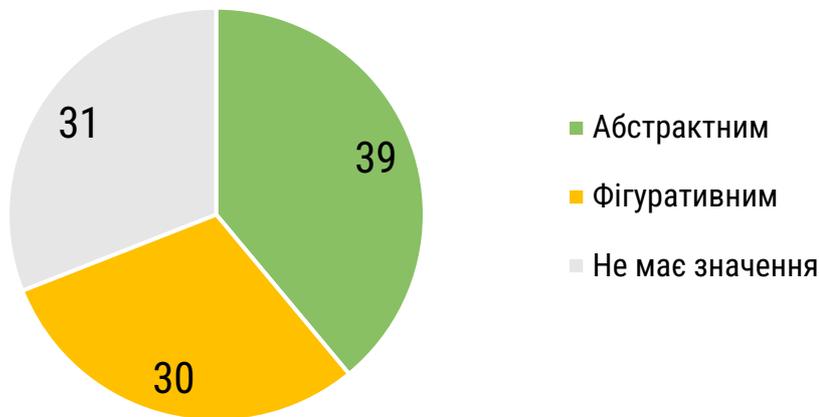
(множинний вибір)

Q.: Поруч з якими пам'ятниками можна встановлювати пам'ятники присвячені російсько-українській війні?

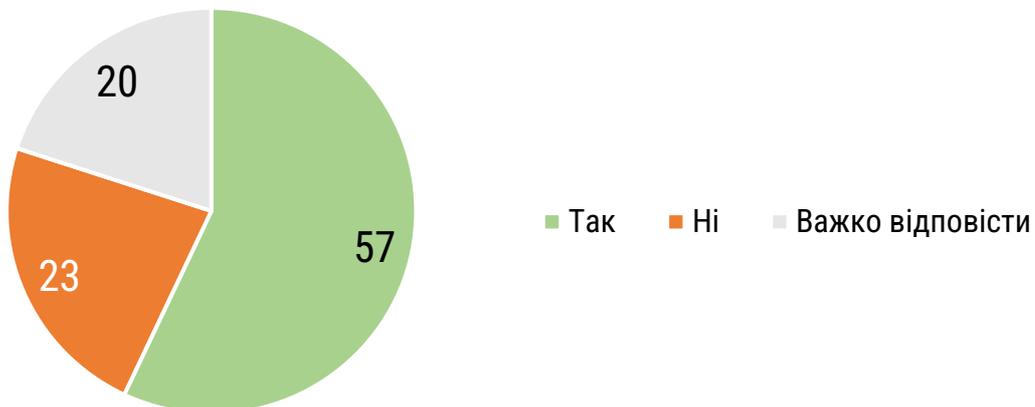
Зовнішній вигляд меморіалу, присвяченому російсько-українській війні в Херсоні (N = 486), %

Q.: Як ви вважаєте, яким має бути меморіал, присвячений російсько-українській війні в Херсоні – фігуративним (зображення конкретних людей чи збірних образів) чи абстрактним?

Оцінка ідеї єдиного військового меморіалу (N = 242, ті, хто підтримує ідею створення меморіалу, присвяченого російсько-українській війні, і не проти його розташування поруч з іншими пам'ятниками), %

Q.: Чи варто, на вашу думку створювати єдиний меморіал у Парку Слави в Херсоні, який би поєднував пам'ять про борців за Україну у Визвольних змаганнях 1917-1922 рр., Другій світовій війні 1939-1945 рр. та в поточній російсько-українській війні?

Старі п'єдестали та меморіалізація наслідків російської агресії в Херсоні

Оцінка дій по відношенню до п'єдесталів вкрадених пам'ятників (N = 486), %

Q.: Як ви вважаєте, що треба робити з п'єдесталами пам'ятників (Суворову, Потьомкіну, Маргелову, Ушакову), які були викрадені російськими окупантами в листопаді 2022 року?

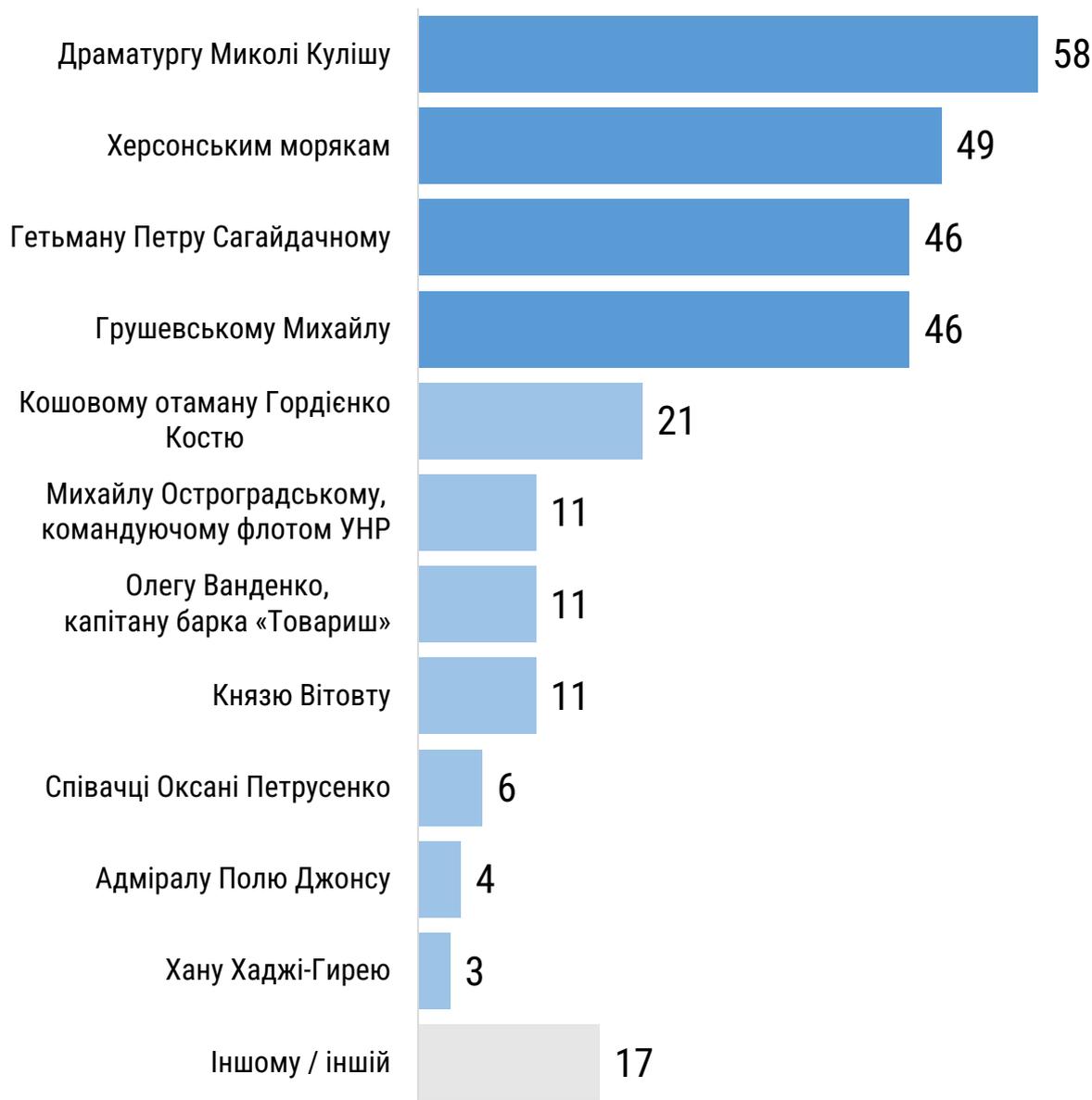

Інші відповіді:

знести п'єдестали / знищити, щоб і згадки не було / просто прибрати і нічого не встановлювати; встановити клумби з живими квітами / фонтани / фотозони; встановити на їх місці сучасні арт-об'єкти / не пам'ятники, а сучасні скульптурні об'єкти; встановити нові пам'ятники з новими п'єдесталами / новим пам'ятникам – нові п'єдестали, інакше буде враження примітивно-нав'язливої заміни типу "тепер всюди, де був Ленін, буде Шевченко". Проста заміна пам'ятників дратує і знецінює пам'ятник, що встановлено на заміну старому; відновити частково / деякі відновити, а деякі замінити на визначних херсонців; постаменти потрібно повністю переробити аби у совків ностальгію не викликали; на тих місцях зробити макети знищених будівель – Гончарівки, наприклад, гімназії №20 тощо; перенести п'єдестали до якогось парку та встановити на них ти самі скульптури адже це наша історія (подобається вона нам чи ні) / повернути назад.

**Потенційні кандидати на місце на п'єдесталах вкрадених пам'ятників (N = 486), %
(множинний вибір)**

Q.: Як ви вважаєте, що треба робити з п'єдесталами пам'ятників (Суворову, Потьомкіну, Маргелову, Ушакову), які були викрадені російськими окупантами в листопаді 2022 року?

Інші відповіді:

Джон Говард; гетьман Іван Мазепа; гетьман Іван Сірко; Борис Джонсон; Джозеф Байден; Валерій Залужний; Степан Бандера, Роман Шухевич, Юрій Горліс-Горський, Дмитро Донцов; Тарас Шевченко; Леся Українка, Ліна Костенко; Микола Чернявський, Олена Казимирчак-Полонська, Олесь Гончар, Дніпрова Чайка, Олексій Кручених, Август Вірлич, Олександр Альперт; захисники "Бузкового парку"; загальноукраїнські постаті; мир, свобода, терпимість; не треба пам'ятників взагалі / не треба стільки пам'ятників.

Ставлення до п'єдесталу на місці пам'ятнику Леніну на площі Свободи (N = 486), %
 Q.: Як ви вважаєте, що треба робити з п'єдесталом на місці пам'ятнику Леніну на площі Свободи?

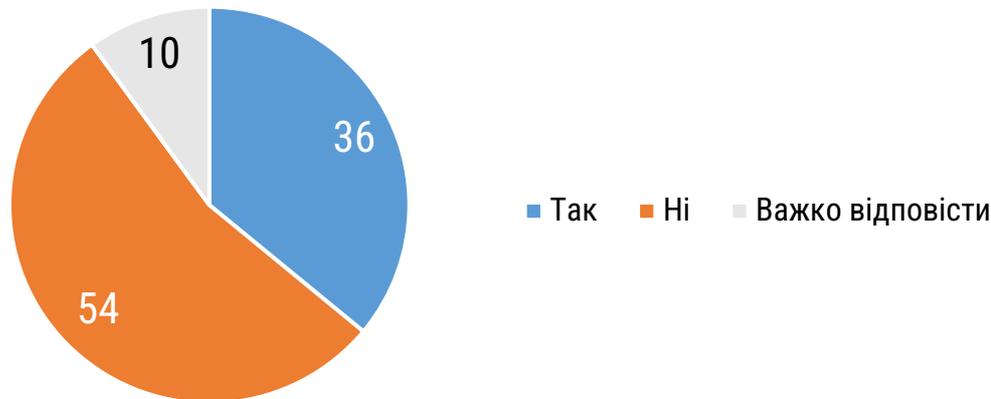

Інші відповіді:

встановити великий флагшток з прапором України / тризуб / символ Херсона; встановити пам'ятник Героям Небесної сотні та АТО, усім тим, хто поклав життя, виборюючи свободу українського народу (тоді площа Свободи буде відповідати своїй назві) / незламному Херсону і херсонцям – військовим, медикам, волонтерам та цивільним / українському солдату-переможцю / героям-визволителям Херсону / деокупації Херсона / гетьману Богдану Хмельницькому; Поєднати пам'ятник воїнам визволителям Херсону та меморіал Небесної сотні; має бути пам'ятник, що нагадує про Свободу й Незалежність, але пам'ятник має бути символічним, як і сама свобода – не погруддя, не істукан бронзовий, не меморіал, як на кладовищі. На Площі Свободи – центральній площі міста – мають проводитися святкування, концерти, новорічні гуляння, тут не місце для скорботи й тиші, тому тут, на мою думку, не має бути жодних меморіалів до покладання квітів, бо це зовсім інший настрій; сучасний арт-об'єкт, символізуючий перемогу над російською окупацією або незламність під час окупації; сучасний контактний арт об'єкт присвячений людям і подіям сучасності; встановити стелу Незалежності; фонтан / фонтан, а на обкладені зробити меморіальний дошки героям; насипати курган і встановити на ньому козацький хрест, або скіфську бабу (як символ Херсонщини); зробити площу Свободи свobodною, без п'єдесталів (а пам'ятник Небесної Сотні перенести на площу Пушкіна за ОДА (або на площі Свободи в один рівень с плиткою зробити світлові ліхтарі, які б і буди символом кожного з Небесної сотні) / прибрати п'єдестал і зробити площу як в Миколаєві, де можуть прогулюватися громадяни та кататися діти.

Меморіалізація руїн (N = 486), %

Q.: Чи варто залишити у місті один або декілька зруйнованих російськими окупантами будинків як нагадування про війну?

Деякі з коментарів:

— Будинок — ні. Але можна лишити частину будинку або стіни, яка буде частиною пам'ятника чи меморіальної інсталяції.

— В жодному разі, і до війни було багато занедбаних будинків. Навпаки необхідно повністю відновити всі будинки незважаючи на те, чи були в них прильоти. Залучити місцевий бюджет, міжнародних спонсорів та місцевих бізнесменів, що розташували свої офіси в цих будівлях в кожному місті треба залишати рани війни як нагадування майбутнім поколінням та політикам, але навіть не уявляю що можна на теперішній час залишити окрім залишків антонівського моста, але скоріш за все їх приберуть при побудові нового.

— Вважаю що варто перейняти досвід Польщі, коли вони завезли в одне місце частини зруйнованих будинків, техніку і т.д. та відтворили руйнування у вигляді музею. Можливо було б гарним рішенням переосмислити для цього бібліотеку Гончара - велика будівля, місцями залишити справжні руйнування але основну частину відбудувати для музею в якому відобразити події починаючи навіть з 2014 року + передісторія, що ніколи ми не були братськими народами, щоб не було враження що у 2014 війна взялась не звідки.

— Всі руйнування треба відновлювати.

— Зробити на місці руйнування меморіал мирним херсонцям, які загинули через війну.

— Зруйнованих будинків не треба. Ми і так все добре пам'ятаємо. Треба зробити меморіал.

— Мені здається, що та рана, яку залишить ця війна на тілі і в душах наших людей, всіх міст і сіл, не треба увіковічувати руїнами. Ця пам'ять збережеться і так дуже на довго, мабуть на століття. Для цього будуть різні експозиції в музеях, пам'ятники, меморіали. Краще на зло всім нашим ворогам відбудувати новий, комфортний, сучасний з елементами старовини Херсон.

— На відбудованому будинку створити мурал із зображенням руїн.

— Не чіпати слідчий ізолятор СБУ, де катували українців. Він має бути таким собі аналогом В'язниці на Лонській у Львові.

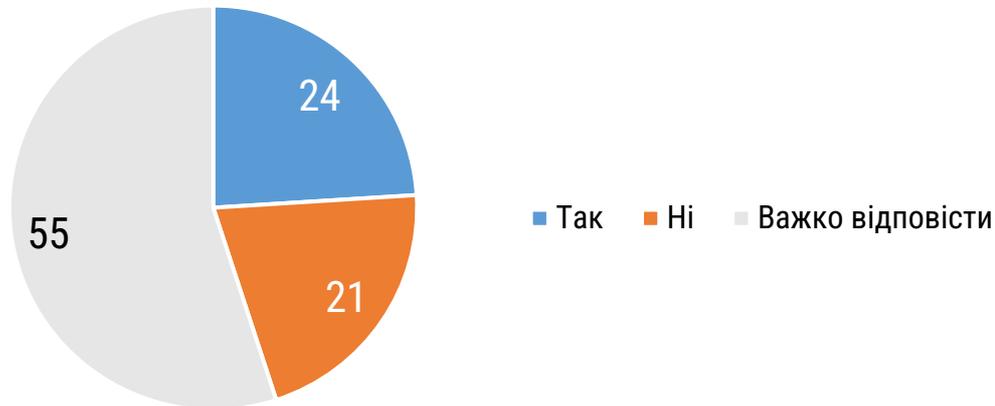
— Треба залишити один з будинків, але зробити це як пам'ятник, а не просто руїну. Залишити одну стіну, наприклад.

— Якщо будівлю просто залишити - вона сама зруйнується, під дією часу. Значить, їх треба "законсервувати". Але це, мабуть, дорого. Краще відновити, відбудувати. А поруч з відновленими будинками зробити зменшені макети - щоб відтворили будівлі у зруйнованому вигляді. Особливо це треба зробити з Гончарівкою та гімназією №20.

«Небажані» пам'ятники в Херсоні

Небажані пам'ятники (N = 486), %

Q.: Чи є в Херсоні пам'ятники чи пам'ятні знаки, які на вашу думку, треба прибрати з публічного простору?

Небажані пам'ятники (відкрите запитання)

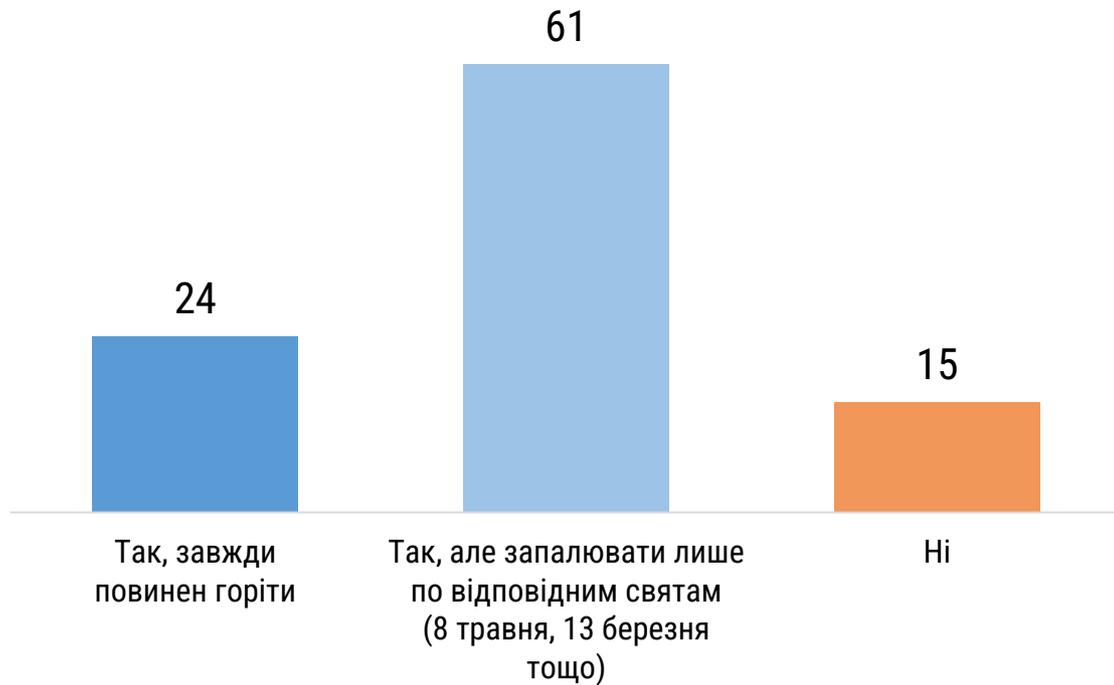
Q.: Які саме пам'ятники чи пам'ятні знаки в Херсоні на вашу думку треба прибрати з публічного простору?

Майже всі відповіді на запитання «Які саме пам'ятники чи пам'ятні знаки треба прибрати з публічного простору?» (N = 116) розподілене на такі категорії:

- 1) усі пам'ятники та символи, пов'язані з країною-агресоркою;
- 2) усі пам'ятники та символи радянського минулого (монумент «Три штика» / радянські зірки на будівлях / зірку біля Драмтеатру / вічний вогонь / дошки на будинках / радянську зброю (гармати, танки) / комуністичну символіку / стелу комсомольцям у парку Херсонська фортеця / пам'ятник Маргелову / пам'ятник Комсомольцям / бюст Маяковського / бюст Кулика / бюст Карбишева / барельєф суворовцям / пам'ятники Зої Космодем'янської, Миколи Суботи, ленінська «Іскри», Героям Сталінграду / Всеволоду Заботіну тощо);
- 3) усе, що стосується російської імперії (залишки назв пам'ятників Ушакову, Суворова, Потьомкіна / діорама «Перемога російського флоту над турками» / пам'ятник Пушкіну тощо);
- 4) прибрати не лише пам'ятники, але й п'єдестали, які залишились порожніми.

Ставлення до Вічного вогню (N = 486), %

Q.: Як ви вважаєте, чи повинен горіти Вічний вогонь на меморіалі Другій світовій війні у Парку Слави в Херсоні?

Процедура встановлення пам'ятника

Оцінка форми прийняття рішення про встановлення пам'ятника (N = 486), %

Q.: Якою повинна бути процедура прийняття рішення про встановлення пам'ятника – на конкурсній основі чи це має бути рішення влади?

Процедура прийняття рішення про встановлення пам'ятника (N = 473), %

Q.: Як повинні ухвалюватися рішення про вибір проекту меморіалу? Виберіть усі підходящі процедури?

Інші відповіді: обов'язково повинна бути інформація про це в масмедіа, чим більше людей будуть про це знати, тим краще; дати можливість студентам херсонських вузів взяти участь в розробці ескізів; проведення громадських слухань з побажаннями, запрошуються експерти з визначення його концепції та наповнення, презентація проектів, комплексне голосування окремо експертна оцінка та "інтернет" та підбиття підсумків (на кшталт євробачення).

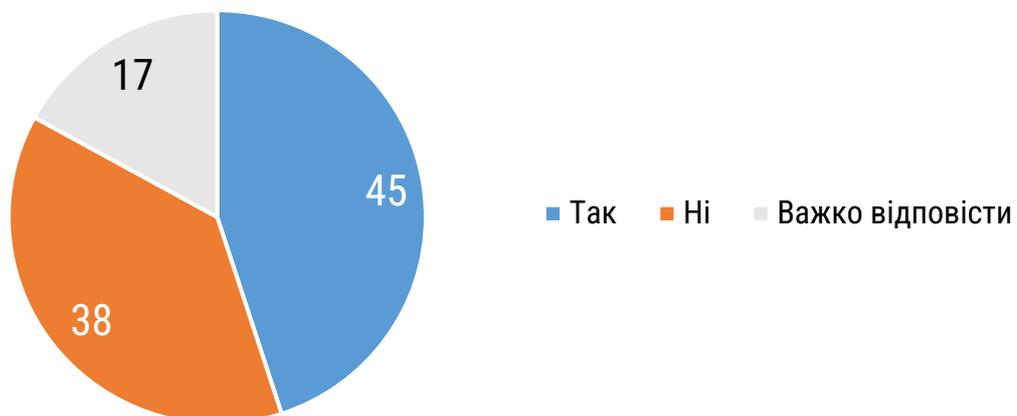
Учасники конкурсу на створення меморіалу, присвяченому російсько-українській війні в Херсоні (N = 473), %

Q.: Як ви вважаєте, кого варто запрошувати до участі у конкурсі на створення меморіалу, присвяченому російсько-українській війні в Херсоні – лише херсонців, лише громадян України чи зробити конкурс міжнародним?

Використання вічного вогню на меморіалі, присвяченому російсько-українській війні в Херсоні (N = 486), %

Q.: Як ви вважаєте, чи можна використати Вічний вогонь як один з елементів на меморіалі, присвяченому російсько-українській війні в Херсоні?

Пам'ятник Херсону в Києві (N = 486), %

Q.: Чи потрібен на вашу думку пам'ятник Херсону в Києві?

